
V A L Ó S Á G

ANDRASSEW IVÁN-PÁL JÁNOS

Prolilét-ra*

Apám elvből ellenezte, hogy megnősüljek. NDK-ból egy levél: megismerem. Második levél: a menyasszonyom. Harmadik: feleségül veszem. Tudod, én szentül meg voltam győződve arról, hogy elronthatja az ember az életét húszéves korában is, meg később is. Teljesen mindegy, mikor nősül. Ez lutri. Én tizenkilenc voltam. Úgy éreztem, ő az igazi. Nem csalódtam.

Apám jött azzal, hogy „fiam, minek nősülsz...”, meg a többi link dumával. Kijelentette: „ha megházasodsz, ne is álmodj arról, hogy mi együtt fogunk lakni!” Nem tudom mit gondolt, hogyan képzelte. Abban a lakásban! Azok után, hogy még kölyökkoromban otthagytam őket, a feleségemmel fogok visszamenni abba a garzonba?

Szoba-konyha? Konyha se volt.

Máig bánom, hogy az esküvő dolgában engedtem. Mi ott kint akartunk összeházasodni. Lazán, szépen, csöndben, baráti körben. Erre írták a levelüket – de egy hatalmas stócot –, hogy „ne csinálj már ilyen hülyeséget, hát mit szól a rokonság, minket is meghívtak... mit szólnak... lehetetlenné teszték minket az egész rokonság előtt...” Aztán erre a feleségem is mondta, hogy legyen meg az örömük. Úgysem értünk van ez az egész, hanem a hülye nász-népért.

Apám, aki elég jó beosztásban volt, szerzett valami kultúrtermet. Marhanagy dinomdánom. Hú, te, nagyon régen éreztem magam olyan rosszul, mint a saját mennyegzőmön. A feleségem mondta is, hogy nehogy lelépjek. Mondtam: „gyere, észre se veszik, ha elmegyünk. Itt az az egyetlen cél, hogy mindenki hülyére egye, meg igya magát. Az senkit se zavar, ha mi nem vagyunk itt.” Jöttek a hülye nyomorúságos, pajzán megjegyzések.

Azt az idilli, paraszti lakodalmat már úgysem lehet megcsinálni. Mindenesetre sikerült úgy elszúrni az egészet, hogy egy kellemetlen emlék maradt.

Képzeld el, jön-megy ott egy krapek. Kérdezem a feleségemet, ki ez a csávó? Ő nem tudja. Te – mondom – én se. Talán becsapódott ide, a családjával együtt elvegyül a nász nép között... Aztán anyám megmagyarázta: hát persze... az unokatestvéred. Az életben nem láttam még. De kötelező volt oda hívni. Puszi-puszi, mert mi rokonok vagyunk ám! És hoz nekem ajándékba egy olyan pulóvert, ami alig ért a könyökömig. Fölhúzni is alig tudtam. Szerintem ez furkó dolog.

Azért is fontos erről beszélni, mert szerintem Magyarországon nagyon gyakori az ilyen nyomorúságos lakodalom. A hagyományok a saját karikatúrájukat teremtik meg. Na mindegy. Aztán el is jöttünk elég hamar, mert igencsak herótom volt az egészről.

*Részlet egy hosszabb szociográfiából.

Az, hogy apám nem nézte jó szemmel a dolgot... egy kicsit talán segített is abban, hogy azért végeredményben összejött a házasságunk. Neki például az sem volt szimpatikus, hogy a feleségem vékony alkatú volt. És az is maradt. Olyan karcsú most is, mint akkor.

Lettek problémáink – mint mindenkinek. Nem is kicsik. Ugye együtt laktunk anyósomékkal. Nehezen fogadtak el. De hozzá kell tennem: nagyon sok olyan dolgot megcsinált az anyósom, amit más nem tett volna meg. Egy rohadt szót nem szólt, amikor két hónapig nem dolgoztam, csak hordtam munkahelyről-munkahelyre a batyumat, nap-nap után. El meg vissza. És minden nap azzal jöttem haza, hogy megint nem tudtam elhelyezkedni. Egy szót nem szólt. Érted: eltartott. Soha a szememre nem vetette. Az ilyen dolgokat nagyon a javára lehet írni.

Azt már kevésbé, hogy olyan rettenetes majomszeretettel szerette a lányát. Meghülyítette. A lánygyerek sokkal inkább kötődik a szüleihez, pláne, ha azok öregek. Mert Ancsurka éppen végszóra jött. Negyvenéves korában szülte az anyósom. Kegyetlenül magához kötötte.

Matriarchális volt a család. Amit az anyósom mondott, az mindig úgy is lett. Az após meg egy báb volt. Mint ahogy ma is elvárás a melós férjektől: dolgozik, megissza a két korsó sört, hazamegy, zabál, megnézi a tévét – és másnap mindezt előlről. Ez a jó férj. Nem szól bele semmibe. Majd az aszszony! Ebbe a képbe nem fért bele, hogy én foglalkozni akartam a dolgokkal. Föztem. „Hehe, ilyen hülyeséget!” Vagy például vallom a mai napig is, hogy nadrágot szépen vasalni csak egy férfi tud. Egy nő erre képtelen. Bármelyik nőt megtanítom. Még azt is, amelyik azt állítja magáról, hogy ő tud.

Az ilyen hülyeségeimet nehezen fogadta el. Vagy például: a fizetést – a szalaggal – nem adom oda. Hát miért? Elhányom a pénzt? Vagy eliszom? Itt van, nem dugom el. De nekem ne mérje ki senki reggel, hogy tessék, itt van cigire egy tízes. Ezt nem... soha nem vettem volna be. De nem is kísérelte meg senki.

A feleségem roppant nehéz helyzetben volt. Engem is szeretett, meg az anyját is. Kettőnk között őrlődött. Bitang rohadt lehetett neki. Én ezt megértem. De át nem érzem.

Mert egyszerűen nem tudom. Az anyja panaszkodik rám, én meg az anyjára. Ezt hallgatni! Igazat ad nekem? Haragszik az anyja, aztán fordítva. Ezt lehet a végletekig bonyolítani.

Egyetlen egyszer eljutottunk odáig is, hogy elválunk. Kész... most már nincs tovább. Én félreállok, elmegyek.

Az anyósom erőltette ezt is. Szisztématikusan bizonygatta, hogy hülye vagyok. Nem vagyok normális, tehát nem való nekem család. Pláne gyerekek – holott akkor már két gyerekünk volt.

Tudod Iván, nekem a hadsereg kegyetlenül betett. Érzelmileg. Leszerelés után jöttek a gondok. Ha azt mondta valaki, „csináld meg”, már valami ágaszkodott bennem. Nem! Ne dirigáljon nekem senki! Végre bízzák rám, hogy mit csinálok! Nekem ne mondja senki, hogy ezt *kell*... Ez bennem volt, nem tudtam levetkőzni.

Iszonyatosan sértődékeny voltam. Talán a gyerekkori komplexusom is szerepet játszott ebben. Mindenki bántott a kövérségem miatt. „Digidagi daganat, kergetjük a halakat”... minden ilyen verses rigmust elmondtak nekem.

Nem, ma már kevésbé...

Te, nehéz lehetett nekik is. Tényleg sértődékenyebb voltam az átlagnál.

Egyszerűen jól meg kellett gondolniuk, hogy mit mondhatnak nekem.

Én piszkosul haragtartó vagyok. Valaki megsért, képes vagyok... nem szólok hozzá hetekig. Lazán megvagyok egy pissenés nélkül.

Ezzel szemben ott volt az apósom, mint férj- és férfitípus. Egy nimand, egy senki. Az esztét elítta. De közel sem volt olyan bűnös, mint én. Legalább nem gondolkodott még józanon sem.

Amikor nagyon szarul álltunk anyagilag, én éppen olyan jogokat követeltem meg, mint a család bármelyik tagja. Hogy azt a pénzt hova tesszük, azt nekem ne intézgessek el a hátam mögött! Én nem akarok kényelmes lenni! A leszerelés után, ha valaki hatalmi szóval próbált... én még abba is belelátam, aki nem avval élt. Nagyon rohadt év volt.

Az anyósom már el is vitte a gyerekeket. Meg volt beszélve, hogy a feleséggel összepakolunk, és... na költözhetsz!

Akkor nem álltam a dolog elé, hanem elmentem a haverommal moziba. Jól meggondoltam a dolgot és megbeszéltem a feleséggel, hogy „figyelj ide, hát valószínűleg velem sokkal tovább leszel, mint az anyáddal. Ez legalábbis valószínű. És szeretjük egymást...” Mert akkor is nagyon szerettem. De egyszerűen nem akartam, hogy tönkremenjen a kettőnk harcában. Mert ő itta meg a levét. És én tényleg nem azért jöttem volna el, mert őt nem szeretem már.

Egyszerűen kinyírtuk. Érted? Tönkretettük. Ezt nem szabad a végtelékig húzni. Valakinek menni kell. És én voltam az, aki legutoljára jött.

Biztos, hogy nagyon boldogtalan lettem volna. Nagyon rohadt volt... amíg kiokumláltam, hogy egy szintre korlátozzuk a kapcsolatainkat anyósomékkal. És azon túl – semmi. Nem kell főzni! Nem kell egymással foglalkozni. Próbáljuk meg egymást elhanyagolni. Ezt mondtam el a feleségemnek... hogy tényleg a gyerekek miatt is... „Próbálj meg leszállni az anyád melléről! Legyen elég! Élünk mi, önállóan! Nem kell mindenben meghallgatni az anyai jó tanácsokat, amik nem is olyan jók...”

Sikerült ezt kettesben lerendezni. Az anyósomnak megmagyaráztam, hogy próbáljon meg jó pofát vágni az egészhez, a saját lánya érdekében. Ahhoz, hogy én itt vagyok. Ne tegye tönkre a házasságunkat. Mert a lánya akkor is boldogtalan lesz, ha maradok és esszük tovább egymást, akkor is, ha elköltözöm. Jól meg kellene ezt gondolni...

Jellemző volt rá, hogy ezt azonnal, teljes mértékben megértette. És attól kezdve nekünk a világon semmi bajunk nem volt egymással. Össze se veszünk. Kész, lezártuk. Én tisztetem és becsülöm őt, mert hatvanhárom évesen képes volt megújulni.

Amíg élt, ez így is maradt. Kölcsönösen tiszteltük egymást. Tudom, hogy ő vetélytársat is érzett bennem. Ugye, már ketten voltunk a lánya életében. Bajok voltak a pénz beosztásával is. Én skót típusú vagyok. Összegyűjtöm a pénzt, úgy tudok örülni, amikor összekuporgatom! Érted?

Mondom, mint embert, nagyon becsültem őt. Pláne, amikor elköltöztünk. Olyat megtett, hogy lelkiismeretfurdalásom is van miatta.

Tudniillik, én mindig tengerész akartam lenni. De amióta élek. Majd megörültem érte. A keresztanámék házában, az első emeleten lakott egy tengerésztest. Úgy behülyített az a pali is... ez annyit mesélt nekem... Nekem tengerésznek kell menni! És olvasom az újságban, hogy tengerjáró hajóra embert keresnek. Eljött az én időm!

Én már azelőtt is jelentkeztem. Akkor azt mondták, ha szükség lesz emberre, meghirdetik. Meghirdették. Irány Csepel, szabadkikötő, tengerhajózás...

Meg is beszéltük a feleségemmel, hogy gyakorlatilag többet lettem volna itthon... Hiszen túlórátam orrba-szájba. Szombat, vasárnap, délutánonként... a rohadt pénzért. Érted? Hogy egyáltalán létezzünk.

Az apósom akkor is rohadt tetű volt a lányával. Mentem vasárnap birkát vágni. Bevittem a rádiót, hogy legalább zenét hallgassunk közben. És egész vasárnap etette a feleségemet; „- Háhá, tudod hol van? Nem dolgozik az. A kurváknál! Hozzájuk viszi a rádiót.” Ezt elmondja egyszer, kétszer, ötödszörre már bosszantó.

Megyek haza délután. A feleségemnek lila a feje.

- Mi van?

- Semmi.

- Rád van írva. Mi bajod van? - És persze jókedvem volt. Olyan, mint-ha éppen a csatából tértem volna meg. Az após meg majd szétszattan, úgy örült.

- Kipihent. Hát gondolod, hogy ez egész nap dolgozott? - Állandóan mentek ezek a hülye dumái. És bogarat rakott a lánya fülébe. Holott tényleg nem. Mert soha nem voltam híve... szeretőt tartani... Szóval ebben is nagyon gyökér volt az apósom.

Te, annyit melóztunk a vágóhídon... És én bizonyítottam, hogy ha elmegyek, sokkal többet lehetek itthon. Akkor már volt érettségim, tehát lehetőségem arra, hogy tisztí iskolára menjek. Minden évben egy családtagomat magammal vihetem. A kölykeim a világot bejárják, amire másképp soha nem lenne lehetőségünk.

Mondtam a főnökömnek, hogy milyen szándékaim vannak. Nagyon sajnál, meg ízé, fűzött, hogy maradjak. „De értse meg: ez az utolsó lehetőségem. Ha most kihagyom, kifutok a korból. Imádok utazni, egyszerűen világot látni, menni...” Meg is beszéltük, hogy elmegyek. És akkor jött a Mongóliába való utazás lehetősége. A főnök szólt, hogy elintézi nekem, ha a vágóhídon maradok. Ez nagyon rendes volt tőle. Bizonyította azt, hogy tényleg sajnálná, ha elmennék. Így egy évre mentem, de utána vissza...

Azóta nem is bánom, hogy elmentem, mert tényleg nagyon sokat rágódtam ezen a tengerészségen. Ezerkilencszáz forintot fizettek. Abból éljen meg a feleségem két gyerekkel.

A matrózok napidíja nyolcvan cent. Azt én elcigizem. Ha hajósinas leszek, ez fölmegegy dollár, mit tudom én mennyire. Hát az se nagy pénz. Jó, később lehet cseneselni.

Kicsiben kezdted, aztán egyre nagyobbban „utazol”. Végül is ez egy jó üzlet, és aránylag rövid idő alatt felfutott volna. Három hónap és hajósinas vagyok. Lettettem volna a matrózvizsgát, aztán a kormányvizsgát. Akkor már komoly a pénz.

Te, ez le volt írva. Azóta változhatott, de az arányok biztosan maradtak.

Ők is azt ajánlották, hogy legyek hajószakács, hiszen az volt a szakmám. De ebben is... ha nem is maximalista vagyok... de mindig az igazit szerettem. Érted? A vágóhídon is évekig fűztek, hogy vállaljam el a konyhát. Nem vállalom! Értsünk szót: én nem szerettem a hadtápot. Ha én melós vagyok, akkor szeretek izig-vérig melós lenni.

Még a hadseregben sem tetszett nekem az írónkság. Szerettem volna *katona* lenni. Sokkal jobban tetszett volna, mint a napestig való körmölés. Annak semmi értelmét nem láttam.

Nem hajószakács, hanem *tengerész* szerettem volna lenni. Nem olyan kisc-

gító. Pedig jó pénzeket ajánlottak. Nem! Teljesen magyarul: nem szeretek senki lába kapcája lenni... ide fuss, oda fuss, halló Jean!... Nem!

Az anyósom beteg volt. Mellrák. Ő is tudta. Szemét, kegyetlen dolog, mert ő érezte, hogy csomó van benne. És nem mert orvoshoz menni, mert félt az igazságtól. Mert amíg a szemébe nem mondják, nem vesz róla tudomást. A hűgát is czzel műtötték – meg is halt azonnal, illetve egy hónap múlva. Azt mondta, ha őt is megoperálják, ő is meghal.

Akkor kezdtek el a tévében reklámozni, hogy időben el kell menni a vizsgálatokra... És az anyósom azért nem ment el, mert én Mongóliába utaztam. Mert akkor ottmarad a feleségem... már három gyerekünk volt. Segíteni akart. Majd, ha én hazajövök! És egy év alatt annyit romlott, hogy már egy blúzt is alig tudott magán elviselni.

Akkor bement a kórházba. Persze rögtön elájult mindenki. És én azért haragszom is úgy az orvosokra, mert... megvágták a Mamát. Érted? Minden dohányt elszedtek tőle. Pedig mindenki tudta, hogy menthetetlen... az úristen nem fogja meggyógyítani. Kiló, öt kiló, ezer-két ezer ide, oda, amoda. Pedig aki operálta, aki foglalkozott vele, tudta, hogy hetek... esetleg egy-két hónap van hátra. Nem több. És hülyítették szegényt.

Igen, akkor még náluk laktunk. Amíg Mongóliában voltam, addig kaptunk lakást. Pont akkor költözhettünk, amikor hazajöttem szabadságra. Nagyon jó volt, hogy a kollégáim a vágóhídról eljöttek segíteni. Holott csak egynek mondtam: ha ráérsz, gyere el. És tizenöten jöttek. Képzeld el, nem dolgoztam bent, be se jártam és mégis megjelent a fél társulat. Azok közül már csak egy-kettő van itt. Szétszéledtek.

Akkor már nagyon beteg volt. Tényleg alig bírta magát. És végignézni a szenvedéseit. Még aki annyira szerette, mint a lánya... ő is azt mondta, hogy csak halna már meg. Csont és bőr volt. Felfekvések. Minden nap összeccsinálta magát. Mondtam az orvosnak én is, hogy nézze, a lányát mellétehetem a koporsóba.

Mindíg ilyen vékony volt, mint most. Képzeld... cipelni az anyját. Gyesen volt. Az anyósom éjjel-nappal kiabált. Jajgatott. Nem tudott magáról. Ezt végignézni... és a gyerekek is ott voltak.

A kórházban mégis szakértők ápolják. Mert teljesen mindegy volt, nem tudott magáról. Összehányt mindent. Napi öt-hat ágynemű. Állandóan mosni, súrolni, hypózni... mert ugye fél az ember... tudja, hogy valaki halálos beteg.

Borzasztó sokat szenvedtünk, amíg meghalt. És utána... utána a tévében mutatták.

Igen, három hónap múlva a mellrákról volt valami sorozat a híradóban. Az anyósomat mutatták: „így néz ki egy előrehaladott mellrák.” A feleségem már kezdett volna megnyugodni. Megint hetekig nem bírt magával.

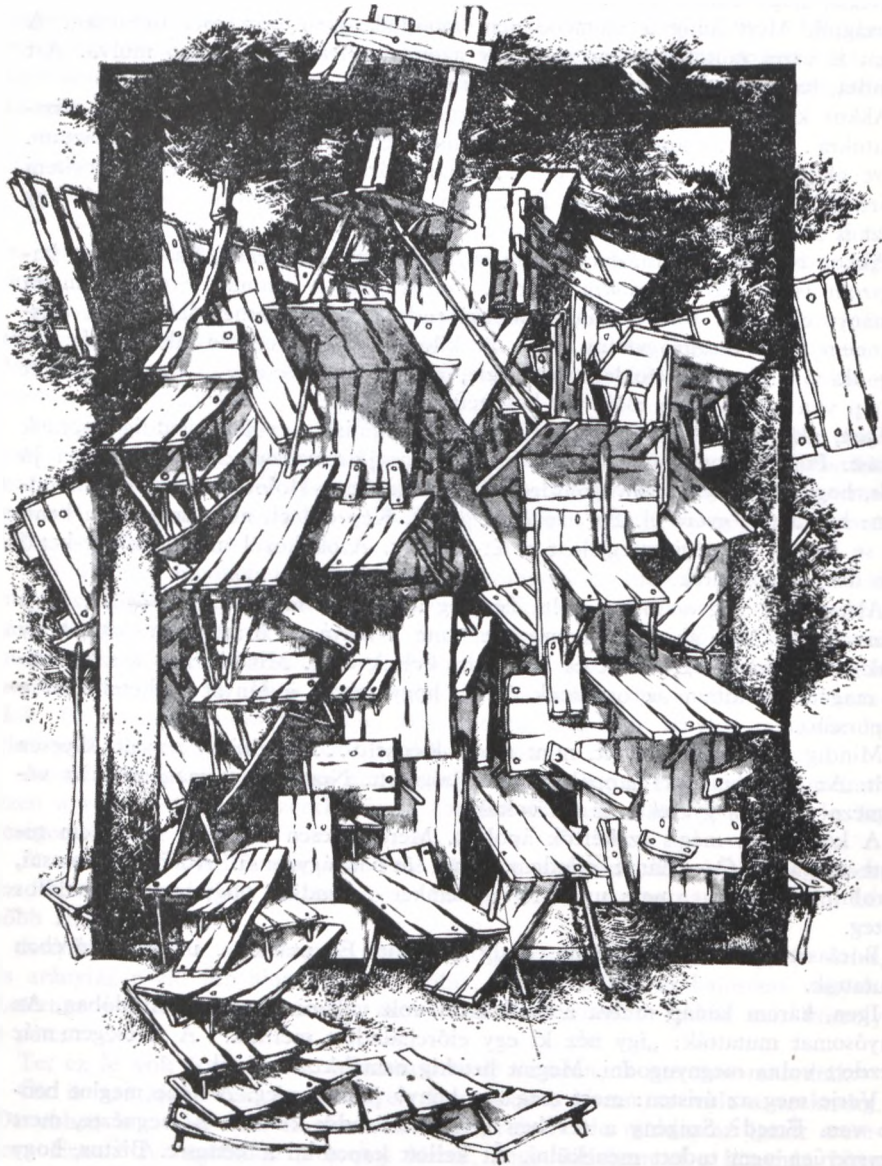
Verje meg az úristen: most meg egy könyv jelenik meg. A képe megint benne van. Érted? Szegény a tévében még a második kiadást is megnézte, mert egyszerűen nem tudott menekülni. Át kellett kapcsolni a kettesre. Biztos, hogy ő? Biztos. Ezer közül megismerné.

Persze, hogy zsebre vágták a pénzt. Ezt én rohadt, szemébe dolognak tartom. De engem is furdal a lelkiismeret, azóta is.

Az apósom? A Sobri Jóska? Fölvívom tizenkilencedikén, hogy jöjjön el, mert nagyon rosszul van a felesége.

– Nem megyek, mert József-napot tartunk.

Másnap meghalt a Mama.

Felépül végre a házunk?

Ha hihetünk a hivatalos statisztikának, akkor az elmúlt évtized semmilyen iavulást nem hozott lakásfronton. 1980-ban közel 450 ezer volt a lakásigénylők száma, megközelítőleg ugyanannyi, mint a hatvanas évek végén. Ma ismét 440 ezerre tehető azoknak a száma, akik önálló lakás után vágnak. Ezek a száraz tények. Ugyanakkor egy, a hetvenes évek első felében készült felmérésben azt prognosztizálták, hogy például a fővárosban 1983-ra 83 ezerre csökken az akkori 121 ezres lakáshiány és 1986-ra nemhogy megszűnik, de tízezres lakástöbblet lesz. A lakásépítés körüli bonyodalmakról és ellentmondásokról beszélgetünk dr. Petschnig Mária közigazdással, aki az utóbbi években behatóan tanulmányozta a hazai lakáshelyzet neuralgikus pontjait, a lakáshiány újjáéledését, az építkezési költségek hihetetlen mértékű növekedésének okait és mindazokat a társadalmi feszültségeket, amiket előidéztek.

– Mennyiségi és minőségi lakáshiány mindig is volt Magyarországon. Amennyire feszítő politikai és szociális kérdéssé sohasem vált, mint az utóbbi években. Miért alakulhatott ki ez a mai – elviselhetetlen – helyzet?

– A gyökerek a szocialista gazdasági berendezkedést meghatározó ideológiai tételek kiformalódásáig nyúlnak vissza. A korabeli felfogás szerint se a lakás, se a munkaerő nem áru. A bér- és az árarányok meghatározásánál abból indultak ki, hogy a béreknek nem kell tartalmazniuk a lakásvásárláshoz szükséges összeget, mivel a lakás állampolgári jog, azaz az állam fog arról gondoskodni, hogy mindenkinek legyen lakása. A hatvanas években megindult magánlakás-építkezések, az államosított lakások egy részének repatriálása következtében kiszélesedő csercalap, majd a megindult első 15 éves lakásépítési terv mozgásba hozta a lakáspiacot. De a lakásárak jelentősebb mértékben a hatvanas évek végétől, a hetvenes évek elejétől kezdtek emelkedni. A lakás így áru lett, anélkül azonban, hogy a munkaerőáru érvényesíteni tudta volna a bérben ennek következményeit. A lakásárak és a munkajövedelmek közötti különbséget különféle állami akciókkal kísérik meg áthidalni. A hetvenes-nyolcvanas évek fordulójától azonban a felgyorsuló lakásár-növekedéssel nem tudott lépést tartani az állami segélycsomag, tehát az egyének egyre inkább rákényszerülnek az „önsegélyezésre”. A dolog lényegét úgy lehetne megfogalmazni, hogy amíg az állam egyik oldalról a lakáshiány felszámolását ígérte, másik oldalról nem számolt azzal, hogy társadalmunk rendkívül alulteljesítő társadalom.

– Mit ért ezen?

– Azt, hogy az ígéretkehez reálforrásokra lenne szükség, ezek azonban nem termelődnek meg. Amíg extenzív módon volt bevonható a felhasználható forrás, az állóeszköz, munkaerő, infrastruktúra, addig nagyobb az elosztható reáljövedelem is. A hetvenes években a gazdaság belső forrásait külső hitelekkel

egészítettük ki. Most kerültünk abba a kutyaszorítóba, amikor már külföldi hitelekkel kell törleszteniünk, a belső forrásképződés feltételei pedig rendkívüli módon lelassultak. Ezek természetesen kihatnak a lakásépítésre is. A hetvenes évek végétől folyamatosan csökkent a lakásépítés és további csökkenés várható.

Megváltozott a lakásépítés összetétele is, az állam egyre kisebb hányadot vállal fel. Míg korábban az összes lakásépítés 70–80 százalékát finanszírozta, addig a VII. ötéves tervben már csak 10–15 százalékát vállalja. A fizikai teljesítőképesség és a telekhiány korlátai miatt várhatóan csökkenni fog a magánérős építkezés is. A másik komoly probléma, hogy a lakótelepi lakások nem tessik lehetővé az újratöltődést, a munkaerő újratermelésének – egyébként joggal várható – színvonal-emelkedést. Az 50–53 négyzetméteres lakótelepi lakások alkalmatlanok arra, hogy az egyén differenciált fejlődését elősegítsék. Az egyént olyan létfeltételek közé zárjuk, ahol uniformizálódnia kell a bütortól kezdve, családon belüli és kívüli viselkedéséig egyaránt.

– Ez lenne az egyik oka a ma minőségének nevezett lakáshiánynak?

– Igen. A tömeges állami lakásépítés keretében olyan lakásokat készítenek, amelyeket az építési feltételek alapján, optimálisan kivitelezhetőnek tartanak és nem olyat, amilyenre szükség lenne. Hiányzik a kivitelezők és a használók közti közvetlen kapcsolat. A fogyasztók helyett a tanács a megrendelő, tehát elvileg neki kellene közvetítenie az igényeket. A tanács azonban csak egyetlen igényt támaszt, mégpedig, hogy minél több lakás épüljön, minél kevesebb pénzből. A tanácson a tömeges lakásépítést ugyanis politikai kérdésként kérik számon. A tanács pedig alkalmazkodik ehhez az elváráshoz és a felülről megszabott pénzalapokhoz. Ha a beruházó az OTP, akkor a tanács az OTP-vel köt együttműködési megállapodást. Az OTP a második közvetítő és innen kezdve egyszerűen reménytelen számon kérni a tényleges fogyasztói kereslet képviselőjét. Az esetek többségében az OTP megbízottan keresztül bonyolít, így megjelenik a harmadik közvetítő. E közvetítők díjazását a beruházás értékének százalékában állapítják meg. Ebből következik, hogy mindannyiuk érdeke a minél nagyobb építési költség, ami kifejezetten ellentétes a fogyasztók érdekeivel. Tehát nemcsak egyszerűen közgazdasági paradoxon, de súlyos társadalmi problémák előidézője, hogy a lakás termelése során a fogyasztói autonómia nem fejlődik ki, azaz a fogyasztó nem képes érvényesíteni elemi létérdekeit, kiszolgáltatottá válik. S mivel a tömeges lakásépítésben kifejeződő mennyiségi teljesítés kap politikai értékelést, biztos vagyok abban, hogy istenkáromlónak minősítenek mindenkit, aki e teljesítmény értékét kétségbe vonja. Mégis rá kell mutatni, hogy a mennyiségi lakáshiány megszüntetésére tett termelésvezérelte erőfeszítések egyben a lakáshiány-, lakásfelesleg újratermelésének tényezői. Sorozatosan a következő folyamat játszódik le: a mennyiségi lakáshiányból minőségi és abból újra mennyiségi lesz, miközben bizonyos lakásokra egyáltalán nincs igény, az emberek csak kényszerből viselik el.

– Ezek szerint mégis elegendő lakás lenne Magyarországon?

– Ezt nem lehet mennyiségi kérdésként kezelni. Ha az országos képet nézzük a maga összességében, akkor azt mondhatjuk, hogy a lakásmutatók valóban javultak az utóbbi időben, mert minden háztartásra jut egy lakás. Csak az a baj, hogy nem az, amire annak a háztartásnak szüksége lenne, s nem ott, ahol kellene. Tehát főleg minőségi és strukturális problémák jelentkeznek, ezek csapnak át mennyiségi lakáshiányba, főleg Budapesten és a nagyvárosokban. A

globális egyensúly a társadalmi-politikai vezetésnek azt sugallja, hogy rendben mennek a dolgok. De az említett strukturális egyensúlytalanságok a lényegesek, ezekre kell figyelni.

- *Úgy tűnik a szavaiból, mintha kétségbe vonná, hogy az illetékesek megfelelő információkkal rendelkeznek a lakáspiaci helyzetről.*

- A lakáspiac nem lebecsülhető hányada statisztikailag is ismeretlen. Ennek következtében nincsen teljes körű, megbízható információ, ezért mindig késve fogannak a lakáspiacot érintő állami intézkedések, s nem is lehetnek átfogóak. A hitelösszegek emelése csak az elosztási szférára irányul és nem a legfontosabbra, ami a termelési lenne. Ugyanakkor a hazai lakásárak jóval nagyobb mértékben emelkednek, mint a hivatalosan kimutatott fogyasztói árnövekedés. A magyar infláció nagy góca a lakás- és építőipar. Az átlagbér növekedéséhez képest, amely viszonylag egyenletesnek mondható, a lakásár-növekedés ingadozó ütemű, de a nyolcvanas években egyértelműen gyorsulást jelez. Az 1971-1983 közötti időszakban az átlagbérek megkétszereződésével szemben az OTP-lakásárak megháromszorozódtak. Nominálértékben számolva: amíg 1971-ben 9,3 évnyi átlagfizetésből lehetett lakást venni, addig 1983-ban 10,7 évnnyiből. A hivatalos helyekről kapott, egymásnak ellentmondó információk alapján nem tudtam kideríteni, hogy a lakásárak emelkedése miként kerül be a fogyasztói árindexbe. Az biztos állítható, hogy az úgynevezett kiskereskedelmi árindexben a lakásárak nem szerepelnek. 1971-hez képest 1983-ban a kiskereskedelmi árak közel 90 százalékkal emelkedtek. Ha ezzel az indexszel csökkentjük az évi átlagbért, az derül ki, hogy 1983-ban 20,1 évi bérből lehetett megvásárolni egy OTP-bevételű lakást.

- *Hasonló eredményre jutott Bródy András is, aki azt írta egyik tanulmányában, hogy míg 1938-ban egy peremkerületi, egyszobás házát egyévi szakmunkásfizetésből meg lehetett vásárolni, addig 1980-ban a családi ház vagy lakás ára a millió forint körül jár, amire hár bűszévi átlagfizetést kell összegyűjteni." Folytassuk talán az árakkal!*

- 1970-73 között az átlagbérek közel 120 százalékkal emelkedtek, az egy főre jutó élelmiszer-kiadás ugyanannyival. Emellett a fűtés, a háztartási energiaköltségek egy főre jutó tétele pontosan megháromszorozódott, a lakásszolgáltatási kiadások 3,28-szorosukra emelkedtek. Az adatok egyértelműen jelzik, hogy a családi költségvetésekben az átlagbérekből nagyobb hányadot kellett 1983-ban a feltétlenül kielégítendő szükségletekre fordítani, mint 1970-ben. Ha most ebben a tükörben tekintjük, hogy ugyanezen időszakon belül az OTP adatközlése szerint a négyzetméterenkénti lakásárak megháromszorozódtak, akkor világossá válik, mennyire elnehezültek a lakásszerzés terhei, hogy az első gazdasági jövedelmeken belül csökken a lakásszerzésre fordítható pénzeszég. A munkaerőár és a lakások áralakulása közt szétnyíló ollóra az abszolút értékek nagysága felől is közelítenünk kell: amíg pl. 1983-ban az egy-százalékos béremelkedés 40 forintot jelentett, az egyszázalékos lakásár-emelkedés 6000 forintot.

- *Az ön által említett szétnyíló olló elsősorban azokat a fiatalokat érinti érzékenyen, akik az első lakásra gyűjtenek. Azaz csak gyűjtenének, ha lenne miből. Mert ez a nagymérvű áremelkedés meghatározza gondolkodásukat, jövőstratégiájukat is. Ha valaki havi 4500 forinttal a zsebében azt olvassa, hogy 50 négyzetméteres átlomlakásának az egymilliót súrolja az ára, s míg fizetése jó esetben évente 2-300 forinttal emelkedik, az átlomlakásé 50-100 ezer forinttal, akkor egyszerűen nincs miért*

takarékoskodnia. És akkor nem szóltunk az al- és ágybérlok reménytelen helyzetéről. Van-e felhasználható adat arra vonatkozóan, hogy hányan laknak ma Magyarországon al-, illetve ágybérletben?

– Sajnos, a Központi Statisztikai Hivatal sem rendelkezik népszámláláskori adatokon kívül információval sem a lakásukat kiadókról, sem pedig az al- és ágybérletekről, ezért becslésekre vagyunk utalva. Azt tudjuk, hogy a házasságkötések, a válások száma és a városokba költözés növeli, míg a nettó lakásszaporulat csökkenti ennek a rétegnek a számát. 1980–84. között valamivel kevesebben kötöttek évente házasságot, mint a megelőző időszakban, de a házasságkötések száma csupán ötezerrel mérséklődött. A válások száma azonban sajnos emelkedett, évente 1000–1500-zal. A városokba áramlás nem csökkent. Az ideiglenesen a városokba települők száma a jelzett időszakban meghaladja a kétszázezretet. Nagyobb hányaduk al-, illetve ágybérletben lakik. Ugyanakkor a nyolcvanas évtized eddigi éveiben 13–14 ezer lakással kevesebb épült, mint az 1980-t megelőző két-három évben. Mindezek alapján talán nem tűnik túlzottnak a becslésem, mely szerint 1984-ben 250–300 ezer körül mozgott az al- illetve ágybérlok száma.

– Van-e tudomásuk e népes tábor összetételéről?

– Az albérlet a legnagyobb áldozatot az értelmiségtől, főleg a fiatal diplomásoktól követeli. Azoktól, akik elvileg a társadalmi fejlődés motorszerepére hivatottak. Ismerve a kezdőfizetésüket, összehasonlítva az azonos korosztálybeli szakmunkásokéval, már a tanulás vállalását is áldozatnak kell minősíteni. A diplomával megszerzett tudás a városokban, egyes területeken pedig szinte kizárólagosan a fővárosban hasznosítható a legjobban. Ezekben a helyeken biztosítottak leginkább azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik a megszerzett tudás alkotó jellegű érvényesítését, továbbfejlesztését. A városokba, főként a fővárosba települő fiatal diplomások egy része kénytelen albérletben kezdeni. A 30 év alatti fiatal budapesti diplomásoknak egyharmada rendelkezik önálló lakással, nagyrészt a szülők jóvoltából. Ez az albérletben élő fiatal diplomásréteg az, amely a magánépitkezéshez szükséges szakismeret vagy valamilyen jövedelemnövelő stratégia kialakításának hiánya miatt a legkevésbé tud magánsegíteni. Az esetek többségében csak úgy képes második vagy harmadik gazdaságot vállalni, ha feláldozza morális tartását és belenyugszik pályája részleges vagy teljes feladásába.

– Követik-e az albérleti árak a csillagászati lakásárakat? Az ön becslésével ellentétben a hivatalos statisztikai adatok szerint csökken az albérlok száma, míg a lakáskiadóké stagnál. A klasszikus kereslet-kínálat törvénye értelmében csökkennie kellene az albérleti díjaknak.

– Schol nincsenek közzétett albérleti díjak, mégis minden bérbeadó tisztában van azzal, mit kérhet a kiadandó lakásért, szobáért. Aki albérletet keresve járja a várost, meggyőződhet, milyen helyesen követik az arányok a lakások használati értékarányát. Az albérleti díjak meglehetősen gyorsan emelkednek a hetvenes évek óta. Míg a hetvenes évek elején egy vidéki városban 4–500 forintot kértek személyenként egy szobáért, addig ma ugyanazért 1300–1400 forintot kell fizetni. Egy budapesti átlagalbérlet ma kétezer forintnál kezdődik, egy személy részére. Így becsléscím szerint 1971–83 között az albérleti díjak minimálisan is háromszorosukra emelkedtek.

– Miért és hogyan emelkedhetnek ilyen sebességgel?

– Az említett háromszoros növekedés a lakáshiány kitüremkedése. Lakáshiánynál az albérleti díj meghatározója a bérbeadó, aki azért osztja meg laká-

sát idegenekkel, hogy jövedelemre tegyen szert. A bérbeadó az albérleti díj emelésénél a konkrét árcmelések mértékére hivatkozik, de nem a hivatalosan kimutatott fogyasztói árindexhez, hanem az általa megélt inflációs rátához. A bérbeadó a növekvő árak mellett nem akar rosszabbul élni, ugyanakkor ragaszkodik az általa eddig megszokott életszínvonal-növekedéshez, amit csak úgy tud elérni, ha megemeli az albérleti díjat. Teheti, hisz tudja, hogy az albértek általában nincsenek olyan helyzetben, hogy fellépjenek az áraikat emelő bérbeadókkal szemben. Legfeljebb annyit tehetnek, hogy leszállítják igényeiket és belenyugszanak a rosszabb életkörülményekbe.

- *A minőségi lakáshiányról már szó esett, de nem beszéltünk még a meg-
levő lakásállomány minőségi romlásáról, a lakásfelújítások elbanyago-
lásáról.*

- A lakásfelújítások, lakáskorszerűsítések elmaradása miatti lakásállag-, illetve lakásminőség-romlás több oldalról is növeli a lakáshiányt. A lakás állagának romlása növeli a lakással szembeni elégedetlenséget, különösen akkor, ha az egyre inkább romló bérleményt növekvő árral kell fizetni. A lakáskorszerűsítés elmaradása növeli a minőségi lakáscsere igényét. A teljesen lerobant lakások lebontása szintén növeli az abszolút lakáshiányt. A környezeti ártalmaknak egyre erősebben kitett, magára hagyott lakásállomány nap mint nap bővítetten termeli újra a minőségilakás-hiányt.

- *Mely lakásokra jellemző leginkább az állagromlás?*

- A lakások minőségromlása megítélésem szerint tipikusan az állami bérlakásokra jellemző. Ez persze nem jelenti, hogy a fogalom ismeretlen a magántulajdonban levőknél. Mivel azonban magántulajdon esetén a tulajdonos közvetlenül érdekelt vagyónának a védelmében, lehetőségeihez képest, folyamatosan karbantartja a lakását. Más a helyzet a második világháború után államosított lakásoknál. A szükséges felújítások több cikluson keresztül elmaradtak, s ezt nem minősíthetjük másnak, mint a nemzeti vagyon eme részével történő rablógazdálkodásnak. Egy példa ennek igazolására. Az ÉVM és a Fővárosi Tanács 25 évben jelöli meg azt a határidőt, amikor egy-egy épületet feltétlenül fel kell újítani. Mások szerint – figyelembe véve a hazai anyagokat és kivitelezést – 15 év a reális ciklusidő. A hetvenes évekbeli tapasztalatok szerint a fővárosban ez a ciklusidő 55 év, azaz több mint kétszerese a leglazább normának is. Ez egy átlagszám, ami számtalan olyan épületet rejt, amelyekhez megépítésük, a századforduló óta nem nyúltak. Az a furcsa az egészben, hogy az államot saját maga alkotta jogszabály kötelezi a tulajdonában levő lakásállomány állagának védelmére, ez a kötelezettsége azonban nem kérhető közvetlenül számon rajta. A társadalomnak végső soron elemi érdeke a lakásállomány állagának védelme, de a társadalmi érdek eredményes képviselőjére eddig még nem akadt vállalkozó. Szomorú, hogy az állami lakásgazdálkodásnak sohasem volt gazdája, érdekképviselője.

- *Az utóbbi években mintha az állam is felismerte volna, hogy védeni
kell a régi lakásokat, nem lebontani, hanem korszerűsíteni.*

- Ez tagadhatatlan, de mindaddig nem lesz lényeges változás ezen a területen, amíg politikai értéként az új lakások építését ismerik csak el, s ha nem változtatják meg az ingatlankezelő vállalatok jövedelemérdekelttségét. Ma 775 ezer állami bérlakásnak legalább a fele szorul felújításra, több mint tíz százaléka ezen túlmenő korszerűsítésre, s folyamatosan gondoskodni kellene a teljes lakásállomány karbantartásáról. A vizsgálatok szerint az állami bérlakások 21 százaléka nem felel meg a minimálisan elfogadott igény szintnek. Emellett az

összkomfortos és komfortos lakások jelentős hányada is oly mértékben leromlott műszakilag, hogy sok esetben még az elemi lakhatósági követelményeket sem elégíti ki. A jelzett gondok túl vannak azon a mértéken, amit gazdaságunk teljesítőképessége alapján megoldhatónak tarthatnánk. Ennek érzékeltetésére csak annyit, hogy csupán a fővárosi 170 ezer rehabilitációs típusú lakásfelújítás óvatos becslések szerint, közel 160–170 milliárd forintba kerülne az 1984-es árakat és épületállapotokat figyelembe véve. A tartós és egyre nagyobb állagromlás jelentős akadálya a lakásmobilitás gyorsulásának és széles társadalmi rétegektől vonja el a lehetőséget a lakáshelyzete javításának. Tudniillik, lakáscsere esetén, ha egyáltalán akad partner, aki hajlandó a rosszabb lakásba költözni, egyre nagyobb összegeket kell fizetnie a cserepartnernek. Az állagromlásból következő értékvesztést a cserélni kívánó bérlőnek kell megfizetnie, ami külön terhet jelent annak, aki jobb lakásba szeretne költözni. Mivel az állagromlással párhuzamosan állandóan emelkedik a ráfizetési összeg, egyre nehezebb lesz az ilyen lakásokban élők helyváltóztatása. A lakásfelújítások elmaradásával fokozódik a lakásviszonyok determinálta társadalmi bezártság.

– *Októberben olvastam az építőipar egyik illetékesének a nyilatkozatát arról, hogy az 1985-ös év első felében az építőipar vesztesége 1,3 milliárd forint volt. E veszteség majdnem mind a lakásépítésben jelentkezett. Nehéz ezt józan ésszel elfogadni, amikor a lakások iránt óriási a kereslet, a lakásárak határa pedig a csillagos ég. Van erre a veszteségre magyarázat?*

– Ez az ágazat korábban is veszteséges volt és magas állami dotációkat kapott. A legnagyobb veszteség a panellakás-építésben jelentkeztek.

– *Pedig a klasszikus közgazdasági gondolkodás alapján ennek kellene a legolcsóbbnak lennie, mert...*

– ...régóta működnek, a szériatermelésből következne a költségcsökkenés. Igen. Valóban ennek kellene bekövetkeznie. De mint már korábban említettem, a vállalati gazdálkodás költségérzéketlen. Mérheterlen pazarlás megy végbe mindenütt. S olyan nagymértékű lopások talán sehol nincsenek, mint az építőiparban. Egy huszonöt éve beruházótól olvastam egy nyilatkozatot, amelyben elmondta, hogy nincs még egy olyan terület Magyarországon, ahol annyi meg nem termelt bért fizetnének ki, mint az építőiparban. Öt napra fizetnek, de gyakorlatilag – az ingázó munkaerő miatt – háromnapos a munkahét. Mindenkinek van valami kis története arról, hogy milyen nagymérvű pazarlás folyik az anyagokkal, ki, mikor és miként viszi el a felszereléseket, anyagokat, hány napon keresztül áll kihasználatlanul a több millió forintos géppalómány és sorolhatnám még. S akkor még nem említettem az óriási bürokráciát, amivel dolgoznak.

– *S mindezt a vásárlókkal fizettetik meg...*

– Természetesen.

– *Amíg 1971–75 között egy lakás felépítése az állami építőiparban 286 ezer forintba került, addig 1984-ben 586 ezerbe. Ekkora infláció – úgy gondolom – egyetlen fronton sem érzékelhető. Mi ennek az oka?*

– Az építőipar sajátos a tekintetben, hogy egyik végterméke, a lakás, olyan használati érték, amelyben igen sok ágazat inflációtermelése megjelenik. A lakásban, mint cseppben a tenger, tükröződik úgyszólván az egész ipar és termelőinfrastruktúra teljesítménye. A lakások tehát nem csak az építő-, de az egész háttérparról és szolgáltatási szféráról állítanak ki bizonyítványt. A lakásköltségek több mint kétharmada az anyagköltségekből tevődik össze. Az

anyagok beszerzési árával, a szállítási tarifákkal szemben az építőipar valóban vétlen. S mivel ma az építőipar nem érdekelt a begyűrűző áremelkedés kivédésében, tudomásul veszik a külső áremelkedést és azt a saját költség-növekményükkel együtt, valamilyen módon áthárítják. Vagy közvetlenül, árdrágulás formájában a fogyasztóra, vagy közvetetten, a költségvetési támogatás formájában.

- *Csupán ezért még nem kellene veszteségesnek lennie az építőiparnak.*

- Az elmondottakon kívül a veszteségeség másik oka a maximált árakban keresendő. Azok a vállalatok, amelyek a nyolcvanas években eddig profit tudtak váltani, igyekeztek visszalépni erről a piacról és költségtöbbleteiket a szabadáras építményeken elismertetni. A kizárólag lakásépítésből élő vállalatok azonban szorítóban vannak. De abban van a kormányzat is, mert a lakásépítés nálunk politikai kérdés. Ennek következtében a nagy lakásépítő vállalatok költségvetési korlátja semennyit se keményedett, de folyamatos állami támogatás ellenére is két-három évenként bajban vannak. S ezek a cégek nyugodtan dolgozhatnak a hagyományos módszerekkel, mert nem fenyegeti őket a felszámolás veszélye.

- *Nem beszélünk még az úgynevezett másodlagos lakáspiacról, a meglevő lakások adásvételéről és cseréjéről. Az itteni árakat mi határozza meg?*

- Az adott körzetben épített új öröklakások eladási ára. Ebből már egyenesen következik, hogy a másodlagos lakáspiac elsődleges áralakítója az elsődleges lakáspiac. A négyzetméterenkénti ár magasabb lesz ennél az úgynevezett hiánykörzetekben. A városközpontokhoz közelebb fekvő zöldövezet magasabb árakat vonz, mint a peremkerületi. A távolság értékét a közlekedési viszonyok is befolyásolják. Így emiatt a hiánykörzetekben kialakuló, másodlagos lakáspiaci ár szignifikánsan is meghaladhatja az ugyanezen körzetben belüli elsődleges lakáspiaci árakat. A másodlagos lakáspiac árnövekedési ütemét csak becsülni lehet. A becslést Budapestre végeztem el, mégpedig az apróhirdetésekből megjelent, árkinálatok alapján. Minthogy nem régóta szokás a hirdetésekből az árakat is feltüntetni, viszonyítási alapként az 1977-es évet választottam. Összesen körülbelül 35 ezer hirdetés adatait vetettem egybe, hogy az ártendenciát viszonylag nagy biztonsággal meg tudjam állapítani. Egy-egy hirdetés kínálati árában jóval több információ szerepel annál, mintsem azt csupán egyetlen lakás árinformációjaként értelmezzük. A hirdetés feladó csak úgy meri közzétenni az árat, ha előtte felmérte az adott lakóközveten belüli árakat és összehasonlító ismereteket szerzett az eladásra, cserére kínált lakás használati értékéhez kapcsolható árszintről. Eme összehasonlító vizsgálat után nyugodtan állíthatom, hogy a másodlagos lakáspiac árnövekedési mértéke lényegesen meghaladta a fogyasztói árszínvonal emelkedésének ütemét. A budapesti minta elég jól reprezentálja az ország másodlagos lakáspiacának árváltozását, elsősorban a városokra vonatkozóan. A kistelepülések lakásárai is emelkednek, de növekedési ütemük elmarad a városi körzetekben tapasztalhatóétól. Minthogy azonban a lakásprobléma elsődlegesen városi gondként jelentkezik, az itt érvényesülő ártendenciák ismerete elégségesnek tűnik. Az elmúlt másfél évtizedben a lakásárak a másodlagos lakáspiacon több mint ötszörösére emelkedtek.

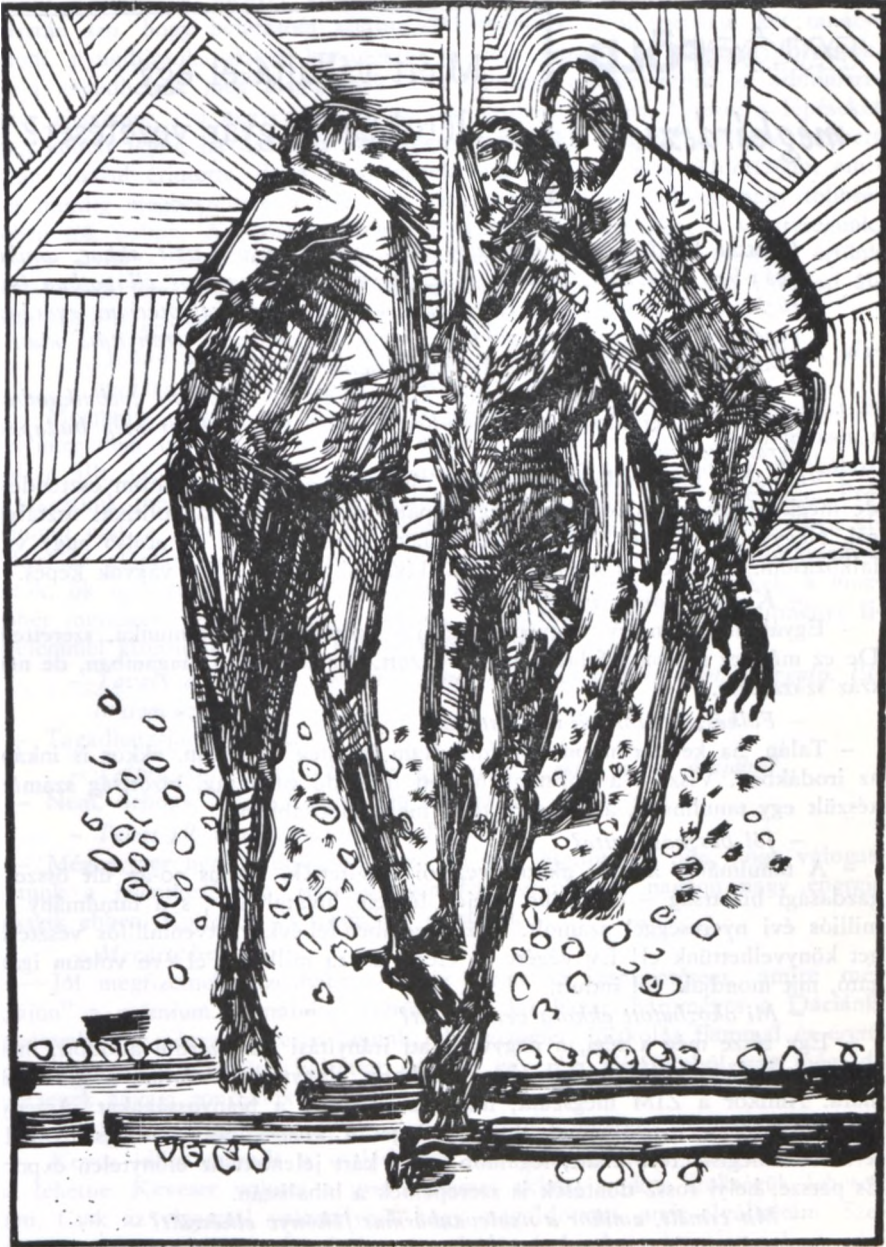
- *Hogyan lehetne összefoglalni a lakáshiányból adódó társadalmi feszültségeket és azok várható következményeit?*

– Ha az egyén életére gyakorolt hatására gondolok, akkor a József Attila-i sorok jutnak eszembe: „...ha küzd hát abba, / ha pedig kibékül, / ebbe fog belahalni.” A küzdelem a lakásra vonatkozik, amely céljá lett életünkben, ahelyett, hogy az élet jobbításának eszköze lenne.

A lakásmegoldás esélyei függenek a családi háttértől, a település jellegétől, az egyén természetadta képességeitől és attól, mennyire képes felhalmozni. Az említett lakáspiaci árak és első gazdaságbeli bérek esetében, azok ismeretében nem kétséges, hogy az egyén nem a munkabéréből fogja megteremteni lakásának az árát. Az általános árviszonyok ismeretében pedig az sem, hogy a lakosság felhalmozása növelése érdekében képtelen fogyasztását korlátozni. Hadd idézzem egy szakértői csoport idevonatkozó megállapítását: „Különböző vizsgálatok és szakértői vélemények is arra engednek következtetni, hogy a társadalom egy részében kialakult anyagias és részben amorális magatartás jelentős mértékben a lakáshoz jutás, illetőleg a meglevő, de nem megfelelő lakás elcserélésének túlzott és legális jövedelemszínvonalon meg nem oldható költségeire vezethető vissza.”. A második és harmadik gazdaságban való részvétellel teszi csak lehetővé a kívánt lakás megszerzését. Ennek az önkiszákmányolásnak azonban ára van, nem is kevés: az egyén biológiai leépülése, mert regenerálódásra nincs módja; pszichikai egyensúlyának megbomlása, mert nem kis belső feszültségtöbblettel jár a felhalmozás. A morális tönkremenetel is veszélyezteti, mert a tisztességtelen viszonyok között lehetetlen teljes tisztességgel megmaradni. Az értelmiségnél mindehhez felzárkózik még egy sajátos leépülési effektus. Az egyén biológiai, pszichikai, morális és értelmi leépülése kiterjed a családra, kihat a gyerekekre, a munkahelyi teljesítményekre és jelen van mindennapjaink érintkezési viszonyaiban is. Ha a munkanélküliség állapotát megalázónak tartjuk, akkor ez méginkább az, s a felnövekvő generációkra gyakorolt hatása a legsúlyosabb következmény, mert a társadalom hosszú távra fogyasztja el lehetséges emberi tartalékait. De a probléma a társadalmi viszonyok szempontjából sem elhanyagolható.

A nyolcvanas évekre lecsökkent lakásépítésekből, a meglevő lakásállomány egy részének ugyanezen időre való leromlásából, valamint a lakás ár- és bér olló jelentős szétnyílásából következően, figyelemre méltó módon csökken a lakáshelyzet javulását lehetővé tevő lakásmobilitás. Ez a különbség arra utal, hogy a meglevő lakásstruktúra ki- és megmerevíti a kialakult társadalmi struktúrát, s úgy tűnik, több generációra is előrevetíti. A folyamat a társadalmi egyenlőtlenségek erősödésének irányába mutat.

ACS ZOLTÁN

A

PALÓCFÖLD

megkérdezte

Gressai Sándort:

Miért vállalta el egy „lerobbant” gyár vezetését?

Gressai Sándor most ötvenegy éves, negyvennyolc volt akkor, amikor 1983-ban fölkérték, vállalja el az ugyancsak zűrzavaros állapotban levő tüzbegyár igazgatását. Korábban a Vegyésztervezési és Technológiai Intézet igazgatójaként, majd a Vegyipari Minisztérium igazgatójaként, Irányítási és Vezetéstechnikai Intézet igazgatójaként, majd a Magyar Vegyipari Szövetség igazgatójaként dolgozott. Irányítása alatt a gyár nyereségessé vált, míg korábban nem volt az.

Harmínbát éve érettségizett Hatvanban, a vegyipari technikumban, gépészmérnöki diplomáját 1960-ban vebette át az akkor még budapesti agrár egyetemen.

- Valójában nem tudom, miért épp rám esett a választás három esztendeje, de megkerestek és fölkérték a megyei pártbizottság gazdaságpolitikai osztályáról. Negyvennyolc éves voltam akkor, úgy véltem, ez lesz az utolsó nagy vállalkozásom. Érdekelte is a próba maga, kíváncsi voltam, mire vagyok képes.

- Könnyű döntés volt?

- Egyáltalán nem. A Vegyészternél jól fizettek, ment is a munka, szerettem. De ez más, ez nagyobb feladat volt, vonzott. Biztam ugyan magamban, de nem száz százalékgig.

- Fölkészült előre új vállalatából?

- Talán ha kétszer-háromszor fordultam itt meg korábban, akkor is inkább az irodákban. Viszont a kormány mellett működő gazdasági bizottság számára készült egy tanulmány, azt ismerhettem meg alaposabban.

- Jól hasznosíthatta?

- A tanulmányt a gyár akkori vezetői készítették. Június 30-án ült össze a gazdasági bizottság - én július elsején léptem hivatalba -, s a tanulmány 17 milliós évi nyereséggel számolt. Ezzel szemben fél évkor, ötvenmilliós veszteséget könyvelhettünk el! Év végére ez elérte a 124 milliót. Fél éve voltam igazgató, mit mondjak, jól indult.

- Mi okozhatott ekkora veszteséget?

- Egy része még a régi, a nagyvállalati irányítási rendszerből adódott, mert a döntések fönt születtek, nem itt, és sokszor előnytelenek voltak a gyár számára. Amikor a ZIM megszűnt, már nem fedezte a hiányosságokat. Aránynyire jó volt a nyugatnémet Böcker céggel a közösködés a világszínvonalú termékek megismerése miatt, legalább annyi kárt jelentett az előnytelen export. És persze, helyi rossz döntések is szerepelnek a hibalistán.

- Mit csinált, amikor a nyolcvanháromas fölkönyv elkészült?

- Azt tudtam, hogy saját erőből nem tudunk talpra állni, kértük tehát a szanalásunkat, ami már 1984-ben megtörtént. A szanalási bizottság előtt nem lakkoztunk semmit. Megértettem az emberekkel, hogy közös érdekünk a tények pontos ismerete, különben sosem lépünk előbbre. Néhányan nem értették meg.

- *Velük mi lett?*

- Egy részüktől megváltunk, mások nyugdíjba mentek, megint mások a gyáron belül kaptak új feladatot. Nem voltak látványos fölmondások, nagyobb gondok. A megyei vezetéstől megkaptam a támogatást, nem maradt pusztán szó, hogy belátásom szerint cselekedhetek. Volt például két tanácsadóm, nyugdíjasok, akiket hónapokon át nem láttam, de a pénzt fölverték. Nem engedhettük meg magunknak. Drasztikusan csökkentettük az adminisztratív létszámot – a negyedével –, ez száz embert érintett. Ezeket a lépéseket meg kellett tenni, ha nehéz is volt végigcsinálni. De kellett! Az egyes embert talán rosszul érintette, de a közösségnek szüksége volt erre. Döntéseim, amiket mindig megbeszéltem a párt- és tömegszervezeti vezetőkkel, nagy többségben jók voltak. A szanalás évében hatvanmillióra csökkent a veszteségünk, tavaly pedig – évek óta először – nyolcvanmillió forintos nyereséget értünk el. Mindezt úgy, hogy a jelenlegi közgazdasági feltételek között a vállalati általános költségek nem gyarapodtak és ez nagy dolog.

- *Abban az időszakban nagy volt a bizalmatlanság a gyár iránt, alacsonyok voltak a bérek is, csökkent a létszám.*

- Mégpedig rohamosan, mi több, a jó munkaerő hagyott itt bennünket és helyükre nem ugyanolyan képességű emberek jöttek hozzánk. Az ösztönzés a nullán állt. De átalakult a vezetői réteg, új szemlélettel fogtunk a munkához. Igyekeztünk megfelelő ösztönzést kialakítani, javítottunk az alapbéreken. Prémiumot csak a hatékonyságért fizettünk és fizetünk, ez bizonyos esetekben elérheti az alapbér negyven-hatvan százalékát. A „bérgazdák” a gyáregységvezetők, ők az osztályvezetőkkel közösen állapítják meg az órabéreket, a mozgóber mértékét. Ott döntenek a pénzek felosztásáról, ahol a teljesítményt figyelemmel kísérhetik és ez jó húzásnak bizonyult.

- *Tavaly a vállalati tanácstól ismét bizalmat kapott, mint igazgató. El-lenszavazat nélkül.*

- Tagadhatatlanul jólesett.

- *Talpra állt a gyár. Belefér a munka a napi nyolc órájába?*

- Nem, dehogy. Sokszor dolgozom otthon is.

- *Tebát jól döntött három évvel ezelőtt?*

- Mégegyszer nem vállalnám. Igaz, ma már eljutottunk oda, hogy válogathatunk a jelentkezőkben, tisztességesen fizethetünk, de nagyon nagy energia fekszik ebben. Kollektív és személyes egyaránt.

- *Megérte?*

- Jól megfizetnek, tizenhatezer-ötszáz forint az alapfizetésem, amire még „rájön” a prémium. Rónafalun vettünk egy kis házat, hároméves a Dáciánk, ötvenvalahány négyzetméteren lakunk feleségemmel, főiskolás fiammal és érettségiző lányommal együtt. Félretert pénzem egy régi újításomból van még, de nincsenek anyagi gondjaink.

- *Mit csinálna másként?*

- Kevés időm maradt a családomra, ezt mindenképpen megváltoztatnám, ha lehetne. Keveset voltam a gyerekeimmel akkor, amikor szükségük lehetett rám. Csak az vigasztal valamelyest, hogy megoldottam, amit elvállaltam. Szeretem ezt a munkát. A döntések, a napi döntések okozta stressz nekem egyszerűen hiányozna, szükségem van rá.